

Кашуба Людмила Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
корекційної педагогіки та інклюзії Львівського
національного університету імені Івана Франка

ЗМІСТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Анотація. В умовах входження України на європейський ринок, вища освіта повинна забезпечувати якісну підготовку спеціаліста з інноваційним типом мислення, високою культурою, економічною грамотністю, вмінням швидко адаптуватися до нововведень освіти. У статті пропонується розглянути готовність майбутніх вчителів до формування компетентностей осіб із проблемами у розвитку. Подаються діагностичні матеріали щодо готовності студентів напряму «Спеціальна освіта» та «Початкова освіта» до навчання осіб із психофізичними порушеннями, а також запропонований спецкурс з проблеми формування соціально-економічної компетентності студентів педагогічного факультету.

Ключові слова: особистість із психофізичними порушеннями, соціально-економічна компетентність, професійна готовність, інклюзія.

Кашуба Людмила Владимировна

СОДЕРЖАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ ФАКУЛЬТЕТА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КОНТЕКСТЕ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА

Анотация. В условиях вхождения Украины на европейский рынок, высшее образование должно обеспечить качественную подготовку специалистов с инновационным типом мышления, с высокой культурой, экономической грамотностью, умением быстро адаптироваться к нововведениям образования. В статье предлагается рассмотреть готовность будущих учителей к формированию компетентностей личности с проблемами в развитии. Представляем диагностические материалы о подготовке студентов направления «Специальное образование» и «Начальное образование» к обучению лиц с психофизическими нарушениями, а также предлагаемый спецкурс по проблеме формирования социально-экономической компетентности студентов педагогического факультета.

Ключевые слова: личность с психофизическими нарушениями, инклюзия, социально-экономическая компетентность, профессиональная подготовка.

Lyudmila Kashuba

THE MAINTENANCE OF VOCATIONAL TRAINING OF STUDENTS OF FACULTY OF PEDAGOGICAL EDUCATION IN A CONTEXT OF A COMPETENCE ASPECT

Abstract. In the conditions of Ukraine's introduction to the European market, higher education should provide high-quality training of specialists from an innovative

type of thinking, with a high culture, economic literacy, the ability to adapt quickly to innovations in education. The article proposes to consider the readiness of future teachers to form the competence of an individual with problems in development. The article proposes to consider the readiness of future teachers to form the competence of an individual with problems in development. Diagnostic materials are offered concerning preparation of students of the direction «Special Education» and «Primary Education» for teaching children from developmental peculiarities to learning, and also offers a special course from the problem of forming socio-economic competence of students at the Faculty of Education.

Keyword: *personality from psychophysical disorders, inclusion, socio-economic competence, vocational training.*

Постановка проблеми

В умовах соціальних та економічних змін перед освітою поставлено завдання не просто дати молодому поколінню певний рівень знань, умінь і навичок щодо основних напрямів розвитку, але й забезпечити здатність і готовність жити в сучасному суспільстві, досягати соціально-значущих цілей, якісно взаємодіяти і вирішувати життєві проблеми. Сьогодні розвинуті країни роблять ставку в цьому на людський капітал як найвагоміший фактор. Метою сучасної економічної освіти є формування в учнів компетентності в оцінюванні і вирішенні економічних ситуацій, так само як і оцінці економічних стратегій. Освіта, спрямована на досягнення учнями економічної компетентності, за умови майстерного викладання, може служити засобом для поліпшення загальної життєвої компетентності, громадянського та особистого життя.

Формування практичного та психологічного компонентів залучення студентів до професійної діяльності спирається на взаємообумовлені зміни в емоційно-вольовій, операційно-технічній та інтелектуальній сферах особистості, які стимулюють розвиток самосвідомості, що у свою чергу впливає на розвиток усіх інших сфер, здійснюючи регулятивну функцію процесу формування особистості та її професійної компетентності.

Актуальність проблеми дослідження. Професійна підготовка студентів поетапно наповнюється різним змістом. На початковому етапі навчально-пізнавальної діяльності студентів провідним є моральний компонент, а головним у професійній мотивації — початковий недиференційований інтерес до певного виду праці. На другому етапі необхідне формування ієрархії мотивів навчально-професійної діяльності, коли початковий пізнавальний інтерес переростає в професійний до конкретного виду діяльності. На наступному, третьому, етапі головним є практичне залучення студентів до професійної діяльності під час якого вони отримують і поглиблюють загальні знання про професії даної галузі, базові або спеціальні знання, уміння та навички; набувають попереднього досвіду виконання простих практичних завдань. Останні охоплюють зміст праці всіх професійних груп галузі та мінімально необхідний досвід роботи за спеціальністю, яка набувається під час відповідного допрофесійного навчання.

Так, залучення студентів до соціально-економічної діяльності може сприяти розвитку інтегрального особистісного новоутворення, що включає стійке прагнення до праці в даній галузі, наявність спеціальних знань, умінь і навичок, а також комплекс індивідуально-психологічних (вольових, емоційних, характерологічних) якостей, які забезпечують високу ефективність професійного функціонування людини в цій галузі².

Що стосується професійної самосвідомості, то на етапі формування спеціальних економічних умінь важливими є прагнення до знання психологічної структури своєї особистості, адекватна самооцінка базових знань, умінь, навичок, здатність до професійної самоосвіти, соціальна адаптація тощо. Отже, професійно орієнтоване навчання студентів (із залученням їх до практичної діяльності) і формування професійних ціннісних орієнтирів забезпечує в подальшому розвиток та вдосконалення професійних умінь⁴.

Аналіз основних досліджень та публікацій

Професійна підготовка майбутніх фахівців у вищій школі є предметом наукових досліджень, які відображають такі її аспекти, як: філософія сучасної вищої освіти (В. Андрущенко, І. Бех, І. Зязюн, В. Кремень³ та ін.), теоретичні та методичні засади неперервної професійної освіти (С. Гончаренко, Н. Ничкало, А. Колупаєва, С. Сисоєва та ін.), дидактика та методика навчання у вищій школі (А. Алексюк, В. Краєвський, С. Миронова, О. Мороз, М. Носко, В. Олійник, А. Петровський, К. Островська, В. Синьов та ін.), проблема вдосконалення організації навчального процесу у вищій школі (В. Бондар, В. Засенко, В. Зінкевичус, С. Миронова, К. Островська, С. Пахомова, Дж. Рассел, В. Синьов, М. Шеремет, Д. Шульженко та інші).

Слід зазначити, що формування практичного компонента залучення студентів до професійної діяльності спирається на взаємообумовлені зміни в емоційно-вольовій, операційно-технічній та інтелектуальній сферах особистості, які стимулюють розвиток самосвідомості, що у свою чергу, впливає на розвиток усіх інших сфер, здійснюючи регулятивну функцію процесу формування особистості та її професійної компетентності¹.

Професійна підготовка студентів поетапно наповнюється різним змістом.

Соціальна стратегія України, спрямована на створення умов для сталого розвитку нашого суспільства на основі більш ефективного використання і

² Кашуба Л. В. Економічна соціалізація дітей в умовах євроінтеграції / Л. В. Кашуба, Н. Чабан, О. Черешнюк // Вісник Львівського ун-ту. — Львів, 2016. — Вип. 30. — С. 33-42. — (Серія «Педагогічна»).

⁴ Островская Е. А. Особенности развития социальной компетентности взрослых лиц с аутизмом / Е. А. Островская // Модернизация предпрофессионального и начального профессионального образования лиц с нарушениями интеллекта : материалы Всерос. науч.-практ. конф. (г. Москва, 7–8 ноября 2012 г.) ; под науч. ред. И. М. Яковлевой. — М. : ГБОУ ВГО МГПУ, 2012. — С. 101–105.

³ Кремень В. Г. Интеллектуальная элита в контексте людиноцентризма / В. Г. Кремень // Элита, обдарованість, людино центризм : матеріали Міжнар. наук. конф. (26 лют. 2010 р., м. Київ) ; АПН України, Ін-т обдарованої дитини. — Київ : НАПН України, 2010. — С. 4–8.

¹ Бондарчук О. І. Модель особистісного зростання майбутніх фахівців / О. І. Бондарчук // Особистісне зростання: теорія і практика : тези І Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. за міжнар. участю (м. Житомир, 22 квіт. 2016 р.). — Житомир, 2016. — С. 9–12.

вдосконалення людського потенціалу, передбачає перехід на компетентнісний рівень освіти.

Численні зарубіжні дослідження присвячені вивченню різних аспектів соціальної та економічної компетентності, зокрема зв'язку її з життєвими цінностями (J. Allen), з поведінкою в ситуації стресу (С. Hanson), із формуванням їх у шкільному віці (Н. Калініна та ін.).

Питання формування економічних знань та економічної компетентності – сфера, у якій існує чимало досліджень, втім у площині основної школи таких вітчизняних досліджень мало. Питання, пов'язані з економічною компетентністю, її сутністю та складовими, висвітлювали у своїх працях такі вчені, як Г. Ковтун, О. Мартиненко, Л. Новікова (досліджує сферу формування економічних знань учнів профільних класів). Визначення понять, споріднених з поняттям «економічні знання», наводяться у багатьох словниках (не лише педагогічних). Корисним тут є словник С. Гончаренка. Серед інших авторів, що розглядали питання економічної компетентності та економічних знань, можна назвати таких: А. Бура, Т. Захарова, Г. Товканець, С. Хоменко, Н. Пасічник, І. Майструк та ін. Англомовні джерела свідчать, що за кордоном досліджуваній темі приділяється значно більше уваги, і серед зарубіжних вчених можна виділити таких: Ф. Вілхелмс, Ф. Еберле, М. Уоттс, С. Шумен та ін.

Отже, європейські освітні стандарти спонукають українську систему вищої освіти до пошуку оптимальних, ефективних, інноваційних способів трансформації навчально-виховного процесу у вищій школі, висовуючи нові вимоги до якості професійної підготовки майбутніх фахівців. У свою чергу, професійна підготовка, будучи особливим видом діяльності, що базується на засвоєнні людиною суспільного досвіду формування на цій основі педагогічної системи діяльності та особистості в цілому, повинна обумовлюватися характером цієї діяльності.

Аналізуючи процес професійної підготовки майбутніх учителів, варто визнати, що навчання у системі вищої школи спрямоване передусім на надання теоретичних знань та вироблення предметних умінь і навичок. Водночас досягти особистісного та професійного зростання, що є дуже важливим для спеціального педагога, враховуючи різноманітність професійних функцій педагога, шляхом використання лише традиційних методів навчання на сьогодні практично неможливо.

Таким чином, постає питання доцільності використання інтерактивних методів і прийомів навчання та їх впливу на оптимізацію процесу підготовки майбутніх спеціальних педагогів шляхом активізації самопізнання студентів, їхнього професійного самовизначення усвідомлення життєвих планів тощо.

Дослідники педагогіки (В. Бондар, В. Засенко, А. Колупаєва, С. Миронова, К. Островська, В. Синьов, Н. Пахомова, М. Шеремет, Д. Шульженко та ін.), наукові розробки яких присвячені проблемі підготовки професійних кадрів, вказують на цінність побудови процесу навчання, насамперед орієнтованого на професійно-особистісне зростання студентів-дефектологів, що реалізується в контексті використання не лише традиційних методів освоєння професії.

Серед пріоритетних завдань, визначених у Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, «Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в Європейський освітній простір», галузевих стандартах вищої освіти та основних напрямках реалізації Болонської декларації представлені стратегічні шляхи оновлення змісту навчання і виховання майбутніх фахівців, реструктуризації освіти, трансформації гуманітарної освіти, впровадження інноваційних технологій, підготовки конкурентоспроможних фахівців тощо.

Мета статті – розкрити зміст професійної підготовки студентів-педагогів в процесі компетентнісного підходу в умовах вищого навчального закладу, можливості інтерактивних форм та сучасних методів навчання при формуванні соціально-економічної компетентності.

Виклад основного матеріалу

Зазначимо, що професійна готовність є невід’ємною частиною професійної самосвідомості, що передбачає прийняття провідних професійних ролей, цінностей та норм, наявність мотиваційних структур, що спонукають особистість до ефективної професійної діяльності. Досягнення адекватної професійної ідентичності знижує тривожність, невпевненість, авторитарність, підвищує особистісний потенціал.

Так, на думку дослідниці Л. Кашуби², сутність професійної готовності полягає в усвідомленні своєї приналежності до певної професії, яка формується у процесі професійної освіти та активного розвитку професійної компетентності. Вчена висвітлює процес професійного самовизначення, персоналізації, самоорганізації. Це проявляється в тому, що індивід усвідомлює себе представником конкретної професійної діяльності та професійного співтовариства, спроможний як ототожнити себе зі справою з іншими, так і диференціюватися, що проявляється на емоційному когнітивному поведінковому рівнях.

Слід зазначити, що професійна підготовка майбутніх спеціалістів щодо власного розвитку соціально-економічної компетентності має різні джерела формування. Одним з них є професійна освіта, зміст якої забезпечує певний ступінь ідентичності випускника з образом професіонала. Саме тому освітня система поряд із передачею знань і вмінь повинна забезпечувати умови для навчання і виховання справді талановитої та всебічно розвиненої особистості, орієнтованої на ефективну професійну сферу, споріднену із власними суб’єктивними структурами. Студент-випускник має бути готовий до прийняття відповідальних рішень вирішення поточних конфліктів, використання нових інформаційних та комунікаційних технологій, ефективного використання отриманих економічних знань та вмінь, успішного функціонування в ринковому просторі.

Загалом, на думку багатьох вчених, підготовка майбутніх фахівців у спеціальній освіті має орієнтуватися на актуалізацію відповідних професійно-особистісних якостей, формування професійної компетентності у поєднанні з

² Кашуба Л. В. Економічна соціалізація дітей в умовах євроінтеграції / Л. В. Кашуба, Н. Чабан, О. Черешнюк // Вісник Львівського ун-ту. — Львів, 2016. — Вип. 30. — С. 33-42. — (Серія «Педагогічна»).

гуманістичним світоглядом, формування системи професійних навичок для досягнення професійного успіху, набуття професійної культури спілкування, розвитку професійної інтуїції.

Так, проводячи дослідження, пов'язані з мотивацією до розвитку соціально-економічної компетентності, ми обстежили студентів 1–2 курсів напряму «Спеціальна освіта» (2016; 2017) та «Початкова освіта» (2016; 2017). Проводили анкети, бесіди, надавали тести з професійними питаннями. Унаслідок проведення навчальних тренінгів, семінарських занять, диспутів, веб-квестів, старт-технологій тощо показники всіх сфер поліпшилися на 30–35 відсотків.

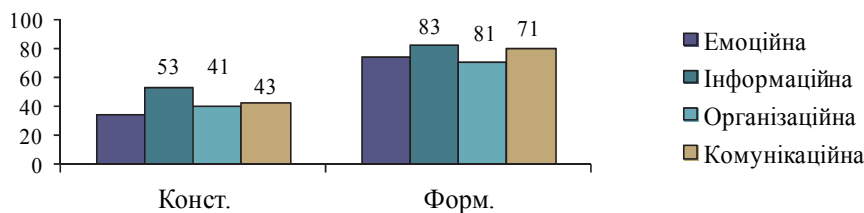


Рис. 1. Сфери сформованої готовності до професійної діяльності студентів напряму «Спеціальна педагогіка»

Нами з'ясовано, що у студентів напряму «Спеціальна педагогіка» особистісна соціально-економічна компетентність – це тільки знання в галузі економіки (навчання та виховання) на вітчизняному та європейському ринку, конкурентоспроможність професії на ринку праці. А такі важливі поняття як тайм-менеджмент, економічна грамотність, ощадливість тощо не були розглянуті студентами як показники соціально-економічної компетентності.

Процес навчання з формування власної соціально-економічної компетентності ми вважаємо ключовою умовою підготовки студента-дефектолога до роботи з особами із психофізичними порушеннями. Оскільки відбувається осмислення спектра ролей, засвоєних завдяки процесу професіоналізації; забезпечується можливість для виконання певних ритуалів в професійній поведінці; набувають чіткого оформлення нові цілі та перспективи.

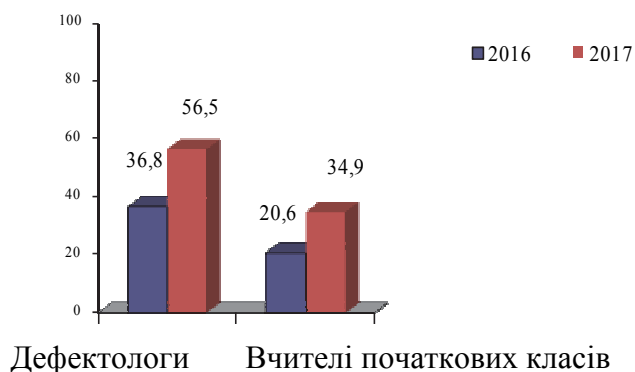


Рис. 2. Частка вмотивованих студентів 1–2 курсів спеціалізації «Логопедія» та «Корекційна психопедагогіка» факультету педагогічної освіти ЛНУ ім. Івана Франка

Як видно з діаграми, студенти напряму «Спеціальна педагогіка» спеціалізації «Логопедія» і «Корекційна психопедагогіка» більш вмотивовані, ніж майбутні вчителі початкових класів спеціалізації «Асистент вчителя» (2016, 2017 рр.). Порівняння даних на діаграмах свідчить про значний прогрес у готовності обирати професію. Це підтверджує профорієнтаційна робота кафедри корекційної педагогіки та інклюзії, яку очолила у 2016 р. професор, доктор психологічних наук К. Островська.

Дослідниця К. Островська відзначає досить широкий спектр методичних форм, які характеризуються різноманітністю завдань та можуть виступати засобом впливу, спрямованим на розвиток знань, соціальних установок, вмінь та досвіду в сфері міжособистісного спілкування, а також бути засобом розвитку компетентності у спілкуванні⁴. Отже, одним із найбільш ефективних аспектів підготовки студентів вважаємо активні методи групової діяльності, а саме соціальний тренінг та окремі методи соціально-економічного навчання. Головна відмінність соціально-економічного тренінгу, який пропонується студентам, відрізняється від інших форм групової роботи і полягає у тому, що базується на використанні інтерактивних форм навчання, створює умови для поглиблення отримання нових економічних знань і формування практичних умінь і навичок.

У системі підготовки майбутніх спеціальних педагогів з використанням інтерактивних методів навчання тренінг на соціально-економічну тематику набуває все більшого поширення, що безумовно сприяє кращому розумінню учасниками власного внутрішнього світу, допомагає зрозуміти власні почуття, переглянути сформовані стереотипи, створює можливість обіграти проблемні життєві ситуації, знайти ефективні варіанти їх вирішення. Як свідчить методична література, тренінгові заняття відіграють ключову роль оскільки створюють умови, які б сприяли виробленню учасниками свої позиції в професійних ситуаціях і відносинах та удосконаленню рівня розвитку компонентів професіоналізму, визначених для успішної діяльності. У ході тренінгів створюються умови для усвідомлення студентами своїх професійних можливостей розуміння свого професійного Я; визначення шляхів входження у психолого-професійне співтовариство і вектора подальшого професійного зростання прийняття себе в професії управління собою в професійних ситуаціях і в цілому своїм професійним розвитком. На перших етапах професійного становлення основною рушійною силою цього процесу є протиріччя між уявними та реальними умовами професійної діяльності. У процесі виконання тренінгових вправ учасники мають можливість активно обмінюватися досвідом, знаходити способи вирішення у проблемних професійних штучно заданих ситуаціях, що відображають ситуації реальної педагогічної діяльності, виокремлювати більш ефективні методи навчання та саморозвитку.

⁴ Островская Е. А. Особенности развития социальной компетентности взрослых лиц с аутизмом / Е. А. Островская // Модернизация предпрофессионального и начального профессионального образования лиц с нарушениями интеллекта : материалы Всерос. науч.-практ. конф. (г. Москва, 7–8 ноября 2012 г.) ; под науч. ред. И. М. Яковлевой. — М. : ГБОУ ВГО МГПУ, 2012. — С. 101–105.

Отже, в умовах євроінтеграції проблема професійної готовності студентів напряму «Спеціальна педагогіка» та «Початкова освіта» постає особливо гостро. Низький рівень фахової підготовки спеціальних педагогів перешкоджає успішному професійному навчанню, засвоєнню необхідних практичних навичок, розвитку важливих якостей і, як наслідок, призводить надалі до проблем з професійною адаптацією, з реалізацією творчого підходу в професійній діяльності; заважає професійному розвитку молодого спеціаліста. Оскільки становлення та розвиток професіоналізму значною мірою відбувається під час навчання у ВНЗ, вдосконалення процесу підготовки студентів залишається пріоритетним у контексті освітніх трансформацій у вищій школі, і в цьому процесі вагома роль належить активним та інтерактивним формам і методам навчання, які здатні забезпечити оптимальний рівень особистісно-професійного розвитку фахівців, збільшення попиту на послуги яких є очевидним. Тому предметом наших подальших наукових пошуків є розроблення програми спецкурсу для студентів педагогічного факультету «Формування соціально-економічної компетентності молодших школярів із інтелектуальними порушеннями», спрямованого на економічне навчання учнів початкових класів в інклюзивних умовах за авторською програмою та посібниками для 2–4 класів. Соціально-економічна компетентність базується на економічній освіті, що втілюється в економічні знання учня, та економічне виховання, які формують економічне мислення та економічну свідомість людини. Окрім того, на економічному вихованні і економічному мисленні базується економічна культура індивіда. Тож знання та супутні їм культурологічні фактори дають змогу сформувати економічно компетентну особистість.

Висновки

Отже, соціально-економічна компетентність базується на економічній свідомості студентів-педагогів, базується на соціально-економічній культурі особистості. Початок формування економічної компетентності учня на рівні основної школи та подальше поетапне систематичне формування економічної компетентності є ефективним та доцільним, втім вітчизняні дослідження з цього питання практично відсутні. Тому мають бути проведені подальші дослідження закордонного досвіду з цього питання та особливостей формування економічної компетентності учнів основної школи з інклюзивним навчанням у нашій країні з огляду на сучасний соціально-економічний стан розвитку.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі

Початок формування соціально-економічної компетентності на рівні початкової школи та її подальший систематичний розвиток на заняттях «Цікавої економіки» є ефективним при самореалізації педагога, мотивації до удосконалення знань, умінь і навичок. Тому мають бути проведені подальші дослідження існуючого європейського досвіду не тільки з формування ключових та предметних компетентностей дітей молодшого шкільного віку, але й введення аналогічних варіативних курсів економічної соціалізації школярів.

Список використаних джерел

1. Бондарчук О. І. Модель особистісного зростання майбутніх фахівців / О. І. Бондарчук // Особистісне зростання: теорія і практика : тези І Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. за міжнар. участю (м. Житомир, 22 квіт. 2016 р.). — Житомир, 2016. — С. 9–12.
2. Кашуба Л. В. Економічна соціалізація дітей в умовах євроінтеграції / Л. В. Кашуба, Н. Чабан, О. Черешнюк // Вісник Львівського ун-ту. — Львів, 2016. — Вип. 30. — С. 33-42. — (Серія «Педагогічна»).
3. Кремень В. Г. Інтелектуальна еліта в контексті людиноцентризму / В. Г. Кремень // Еліта, обдарованість, людино центризм : матеріали Міжнар. наук. конф. (26 лют. 2010 р., м. Київ) ; АПН України, Ін-т обдарованої дитини. — Київ : НАПН України, 2010. — С. 4–8.
4. Островская Е. А. Особенности развития социальной компетентности взрослых лиц с аутизмом / Е. А. Островская // Модернизация предпрофессионального и начального профессионального образования лиц с нарушениями интеллекта : материалы Всерос. науч.-практ. конф. (г. Москва, 7–8 ноября 2012 г.) ; под науч. ред. И. М. Яковлевой. — М. : ГБОУ ВГО МГПУ, 2012. — С. 101–105.

Lyudmila Kashuba

**THE MAINTENANCE OF VOCATIONAL TRAINING OF STUDENTS
OF FACULTY OF PEDAGOGICAL EDUCATION
IN A CONTEXT OF A COMPETENCE ASPECT**

In the conditions of Ukraine's introduction to the European market, higher education should provide high-quality training of specialists from an innovative type of thinking, with a high culture, economic literacy, the ability to adapt quickly to innovations in education. The article proposes to consider the readiness of future teachers to form the competence of an individual with problems in development. The article proposes to consider the readiness of future teachers to form the competence of an individual with problems in development. Diagnostic materials are offered concerning preparation of students of the direction «Special Education» and «Primary Education» for teaching children from developmental peculiarities to learning, and also offers a special course from the problem of forming socio-economic competence of students at the Faculty of Education. The system of training of future teachers on the use of interactive methods of teaching, training on socio-economic subjects, innovative forms in the teaching of professional subjects, which helps to better understand the participants of their own inner world, helps to understand their feelings, to review the stereotypes formed, to create an opportunity to overcome problem life situations, find effective solutions to their problems. In conducting studies related to the motivation for the development of socioeconomic competence, students of 1–2 courses of special education (2016; 2017) and «Primary Education» (2016; 2017) were surveyed. After questioning, conversations, writing tests on professional issues, seminars, disputes, web quests, start-up technologies, etc. indicators of all spheres have been improved by 30–35 percent.